

Amin Allahverdi RUSTAMLI

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin İqtisadiyyat ixtisası üzrə doktorantı

AZƏRBAYCANDA TƏHSİL XİDMƏTLƏRİ BAZARININ MÜASİR İNKİŞAF MEYLLƏRİ

Xülasə

Son illər aparılan sosial-iqtisadi siyasət nəticəsində ölkədə yüksək inkişafa nail olunmuş, əhalinin maddi rifahı xeyli yaxşılaşmış, yoxsulluğun səviyyəsi minimuma enmiş və Azərbaycan Respublikası orta gəlirli ölkələr sırasında yer tutmuşdur. Gerçəkləşdirilən islahatlar və genişmiqyaslı infrastruktur layihələri sosial-iqtisadi həyatın yenidən qurulması və davamlı inkişafı üçün şərait yaratmışdır. Ölkə qarşısında duran növbəti strateji vəzifə sosial-iqtisadi həyatın daha da modernləşdirilməsi və qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılması yolu ilə davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsindən ibarətdir. Müasirləşdirmə, ilk növbədə, qabaqcıl texnologiyaların və idarəetmə üsullarının, elmi nailiyyətlər əsasında yaradılan innovasiyaların ölkənin sosial-iqtisadi həyatına uğurlu tətbiqi ilə bağlıdır. Bunun üçün prioritet istiqamət ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasının sürətləndirilməsi ilə yanaşı, ölkədə insan kapitalının inkişafı, şəxsin müasir bilik və bacarıqlara yiyələnməsinin təmin edilməsidir. İnsan kapitalının inkişafı iqtisadiyyatın qlobal sistemə uğurlu inteqrasiyası və ölkənin beynəlxalq rəqabətdən daha effektiv faydalanması prosesində ən mühüm şərtlərdən olub, ölkənin təhsil sisteminin başlıca vəzifəsini təşkil edir.

Key words: təhsil, iqtisadiyyat, innovasiya

UOT: 339

JEL: F1

DOI: <https://doi.org/10.54414/ZULM2615>

Giriş

Son illərdə ali təhsilin işəgötürənlərlə əlaqəsinin genişləndirilməsi, xüsusilə də onların həm qanunvericilik və həm də təhsil proqramlarının inkişafı sahəsində iştirakı xeyli qənaətbəxşdir. Lakin sosial-praktiki və iqtisadi sahədə mövcud vəziyyətin təhlili göstərir ki, ali təhsilin məzmunu ilə tələb olunan biliklər arasındakı uyğunsuzluq dünyada qlobal böhran səviyyəsi kimi xarakterizə olunur, hətta bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə ən yaxşı halda kadr hazırlığı iqtisadiyyatın keçmiş mərhələsinə uyğun aparılır.

Bununla əlaqədar ali təhsil sisteminin inkişafı üçün bütün mümkün innovasiya potensialını və resursları zəruri inkişaf istiqamətlərinə səfərbər etmədən mövcud vəziyyətin dəyişdirilməsinə nail olmaq qeyri-mümkündür. Bu baxımdan təhlil göstərir ki, respublikanın ali təhsil sisteminə bir sıra problemlər mövcuddur. Belə ki, ilk növbədə, qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda kadr hazırlığı strukturu əmək bazarının tələbatına uyğun gəlmir və elmi-tədqiqatların nəticələrinin ali təhsilə inteqrasiyası zəifdir. Digər tərəfdən, ali təhsilə

ayrılan vəsaitlər səmərəsiz istifadə olunur. Bununla yanaşı, ali məktəblərin kadr potensialı və müəllimlərin ixtisasartırma təhsili müasir tələblərə cavab vermir, ali məktəb tələbələri və məzunlarının hazırlıq səviyyəsi onların dünya təhsil məkanına çevik inteqrasiyasına imkan vermir. (1)

Sahibkarlıq subyektlərinin kadr hazırlığı prosesinin maliyyələşdirilməsində iştirakının aşağı səviyyədə olmasına təsir göstərən amillərdən biri bu istiqamətdə stimullaşdırıcı mexanizmin olmamasıdır. Tədqiqat göstərir ki, müəssisələrin kadr hazırlığına və elmi-tədqiqat işlərinə cəhdikləri xərclər olduqca aşağı səviyyədədir.

Doğrudan da kadr hazırlığı siyasətində ciddi çatışmazlıqlar vardır. Bunlara:

- ali təhsilin məzmununu müasir standartlara tam cavab verməməsi;
- bir sıra ixtisaslar üzrə hələ də tədris planlarında qeyri-ixtisas fənlərinin mövcudluğu;
- təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması ilə bağlı tətbiq olunan akkreditasiya sisteminin təhsil müəssisələrini tam əhatə etməməsi;

- ali təhsil müəssisələrində marketing xidmətinin olmaması; müəllimlərin ixtisasartırma təhsilinin müasir tələblərə cavab verməməsi;
- elmi-pedaqoji və elmi tədqiqat əməyinin kifayət qədər stimullaşdırılmaması;
- kadr hazırlığının əmək bazarının tələbləri ilə hələ uzlaşmaması;
- mövcud maliyyələşmə mexanizminin kifayət qədər cəmərəli olmaması;
- ixtisasartırma təhsili üzrə maliyyələşmə mexanizminin kifayət qədər səmərəli olmaması;
- təhsil müəssisələrin daha çox nəzəri biliklərə istinad edilməsi;
- ixtisasartırma və yenidən hazırlanma təhsilinin dünya təcrübəsinə uyğun hazırlanmış müasir model və mexanizmlərinin səmərəli tətbiq olunmaması və s.

Bütün bunlar sahibkarlıq subyektlərini elmə və təhsilə investisiya marağını zəiflədir.

Məhz bu ciddi problemlərin aradan qaldırılması məqsədilə qəbul olunmuş “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sisteminə islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nın əsas məqsədi ölkənin ali təhsilinin Avropa təhsil məkanına integrasiyasından, onun məzmununun Bolonya prosesinin prinsiplərinə uyğun qurulmasından, cəlbedici və rəqabət qabiliyyətliliyinin təmin edilməsindən, ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tələblərinə uyğun ali təhsilli kadrlara yaranan tələbatın ödənilməsindən, habelə informasiya cəmiyyətinin və biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın tələblərinə uyğun olaraq kadr potensialının yaranmasından, əhəlinin müasir tələblərə cavab verən ali təhsil almaq imkanlarının təmin edilməsi üçün iqtisadi və sosial baxımdan səmərəli ali təhsil sisteminin formalaşdırılmasından ibarətdir.(4)

Dövlət Proqramı çərçivəsində islahatların Bolonya Bəyannaməsinə və beynəlxalq təhsil təcrübəsinə uyğun olaraq, ali təhsilin normativ hüquqi bazasının yeniləşdirilməsi, ali təhsilin məzmununun və təlim texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi, ali təhsil müəssisələrinin strukturunun və bütövlükdə onun idarə olunması sisteminin müasir tələblər baxımından modernləşdirilməsi, ali təhsildə keyfiyyətin təmin olunması, ali təhsildə kadr hazırlığı, ali təhsil müəssisələrində elmi-tədqiqat işlərinin müasir tələblərə uyğun qurulması, ali təhsilin maddi-texniki bazasının müasirləşdirilməsi, ali təhsilin iqtisadiyyatının yeni mexanizmlərinin

yaradılması və tətbiqi istiqamətində aparılması nəzərdə tutulmuşdur.

Müasir dövrdə ölkədə ali təhsil sahəsində islahatların əsas istiqamətlərinə ali təhsilin məzmunu ilə tələb olunan biliklər arasındakı uyğunsuzluğun aradan qaldırılması, kadr hazırlığı strukturunun əmək bazarının tələbatına uyğunlaşdırılması, ali məktəblərin kadr potensialının müasir tələblər səviyyəsinə qaldırılması üçün tədbirlərin görülməsi, ölkənin ali məktəbləri ilə dünyanın aparıcı ali təhsil müəssisələri arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi məsələləri daxildir. Fikrimizcə, elm və təhsilin integrasiyasını təmin etmək üçün ali təhsil müəssisələrinin nəzdində elmi-tədqiqat institutlarının, iri laboratoriyaların, konsaltinq və mühəndislik xidmətləri göstərən bölmələrin yaradılması məqsəduyğundur.

Son illərdə təhsilin, insan kapitalının, informasiya texnologiyalarının inkişafına xüsusi diqqətin ayrılması ölkəmizin innovativ inkişaf perspektivlərinə geniş imkanlar yaradır. İqtisadi inkişafın hazırkı mərhələsində Azərbaycanda ali təhsil sisteminin inkişafı və Avropa təhsil məkanına integrasiyası, Milli Elmlər Akademiyası sisteminin inkişafı, Regional İnnovasiya Zonalarının (RİZ) yaradılması, “Elektron Azərbaycan” v.s. istiqamətdə Dövlət Proqramlarının hazırlanması bu aspektdə atılan ən mühüm addımlardandır.

Dinamik inkişaf edən bir system kimi ali məktəb hazırda qlobal təhsil sisteminin baza prinsiplərinin varisliyini və təhsilin lokal xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla fəaliyyət göstərir. O, strateji xarakterli dövlət layihələrinin, müxtəlif dövlət proqramlarının reallaşmasında səmərəli təkliflər verə bilən və onların icrasında fəal iştiraka qadir ola bilən bir qurum kimi fasiləsiz təhsilin mühüm elementi olaraq ölkənin milli təhlükəsizliyinin mühüm amillərindən sayılır.

Ölkənin innovativ inkişafı perspektivi yeni düşüncəli kadrların hazırlanmasını, bu amil isə öz növbəsində ölkənin təhsil sisteminin innovativ inkişafını tələb edir. Bu məqsədlə təhsil sisteminə innovativ təhsil ideyaları geniş tətbiq edilməlidir.

İnnovativ təhsil İnnovativ Universitetlərdə reallaşsın bilər. İnnovativ Universitetin təhsil sistemi müasir elmi tədqiqatlara açıq olmalıdır. Belə Universitetin tədris planında tələbə və magistrələrə müxtəlif layihələrin hazırlanması və idarəedilməsi üzrə praktik vərdislər asılayan fənnlər verilir, aktual məsələlər üzrə treninqlər təşkil edilir, onlara

istehsalat və elmi tədqiqat təşkilatlarında təc-rübəkeçmə imkanları yaradılır. Tədris prosesinin texnoloji təminatı elmin müasir səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Təhsil fəaliyyətinin innovativ inkişafını təmin etmək üçün aşağıdakı proseslərin sinxron ic-rası zəruridir:

a) tələbələrin öz gələcək peşə fəaliyyətlərinə (iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarına) dair real la-yihələr hazırlaması;

b) Tətbiqi və fundamental xarakterli tədqiqatla-rın aparılması;

c) Tələbələrə tədris kurslarını seçməyə imkan verən təhsil texnologiyalarının tətbiqi.(3)

İnnovativ təhsil, təhsilin fundamentallığını in-kar etmir, əksinə onu daha da inkişaf etdirməyi tələb edir. Müasir texnologiyalar sahəsində inno-vativ fəaliyyət təbiətsünaşlıq və riyazi elmlər üzrə fundamental hazırlıq tələb edir. Bu mənada inno-vativ Universitetlərdə təhsilin fundamentallığına diqqət yetirmək zəruridir. Universitetdə elmi səviyyəni yüksəltmək, onun iqtisadiyyatla əlaqəsini təmin etmək üçün Universiteti innovativ infrastrukturunu inkişaf etdirmək lazımdır.

Dövlətin təhsil prosesinə innovasiyaların tət-biqinin stimullaşdırılması müsabiqə seçimlərinin aparılması yolu ilə həyata keçirilə bilər. İnnovasi-yalı tədris proqramlarını tətbiq edən ali təhsil müəssisələri arasında müsabiqələrin aparılmasının məqsədi daha effektiv ali təhsil müəssisələrinin se-çilməsi və onlara dövlət köməyinin göstərilməsi sayılır. Dövlət köməyi subsidiyaların, qrantların verilməsi yolu ilə reallaşdırıla bilər.

Ali təhsil müəssisələrinə dövlət dəstəyinin əsas məqsədi ali məktəbdə innovasiya fəaliyyətinin, eləcə də biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın forma-laşmasını təmin edə bilən elmin inkişafıdır. Bu cür

dövlət dəstəyinə həmçinin ölkənin, onun ali təhsil müəssisələri yerləşən ayrı-ayrı regionlarının iqtisadi və sosial potensialının inkişafı məsələlərinin həlli, ali təhsil müəssisələri ilə sənaye və elmi strukturlar arasında integrasiya məsələlərinin həlli də aiddir.

Ali təhsil müəssisəsinin innovasiya proqramı-nın reallaşdırılmasının məqsədi təhsilin, elmi işlərin və onların tətbiqi səmərəliliyinin key-fiyyətə dəyişilməsindən ibarətdir. İnnovasiya proqramına cəlb olunan dövlət dəstəyi resursları bəyan olunmuş vəzifələr proqramının miqyasına uyğun gəlməlidir. Eyni zamanda, innovasiya proqramının qiymətləndirilməsi meyarlarının sıra-sına ali təhsil müəssisəsinin xarici tərəfdaşları tərəfindən proqrama təşkilati və maliyyə dəstəyi-nin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi, iqtisadi, sosial və elm sferalarında gözlənilən effektlər də daxil olunmalıdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Əhmədov M.M. Xidmət sahələrinin marketinqi. Dərs vəsaiti.Bakı: “İqtisad Universi-teti” Nəşriyyatı – 2015. – 372 s.
2. Məmmədov A.T. Marketinqin əsasları. Bakı: “İqtisad Universiteti nəşriyyatı”- 2007-335 s.
3. Abdullayeva R., Muradov A. Sosial sfe-ranın iqtisadiyyatı. Bakı, 2009, 237 s.
4. Əlirzayev Ə.Q. İqtisadi və sosial idarəetmə: bazar iqtisadiyyatı, metodoloji prin-siplər, qanunauyğunluqlar. Bakı, 1997, 208 s.
5. Əlirzayev Ə.Q. Sosial sferanın iqtisadiy-yatı və idarə edilməsi. Dərs vəsaiti, Bakı, 2009

Amin Allahverdi RUSTAMLI*Doctoral student of Azerbaijan State Agricultural University majoring in Economics***MODERN DEVELOPMENT TRENDS OF EDUCATIONAL SERVICES MARKET IN
AZERBAIJAN****Summary**

As a result of the socio-economic policy carried out in recent years, high development has been achieved in the country, the material well-being of the population has improved significantly, the level of poverty has decreased to a minimum, and the Republic of Azerbaijan has been ranked among the middle-income countries. The implemented reforms and large-scale infrastructure projects have created conditions for the reconstruction and sustainable development of socio-economic life. The next strategic task facing the country is to ensure sustainable economic development and raise the standard of living of the population through further modernization of socio-economic life and adaptation to advanced international practice.

Key words: education, economy, innovation**Амин Аллахверди РУСТАМЛИ***Докторант Азербайджанского Государственного Аграрного Университета по
специальности Экономика***СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ
В АЗЕРБАЙДЖАНЕ****Резюме**

В результате проводимой в последние годы социально-экономической политики в стране достигнут высокий уровень развития, существенно улучшилось материальное благосостояние населения, уровень бедности снизился до минимума. Азербайджан вошел в число стран со средним уровнем дохода. Реализованные реформы и масштабные инфраструктурные проекты создали условия для восстановления и устойчивого развития социально-экономической жизни. Следующей стратегической задачей, стоящей перед страной, является обеспечение устойчивого экономического развития и повышение уровня жизни населения за счет дальнейшей модернизации экономики. социально-экономическая жизнь и адаптация к передовой международной практике.

Ключевые слова: образование, экономика, инновации.**Daxil olub:** 02.11.2023